

др Весна Бесаровић,
ванредни професор Правног факултета у Београду

ПРАВА УМЕТНИКА ИЗВОЂАЧА У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ АУТОРСКОМ ПРАВУ

Уметницима извођачима се пружа правна заштита за интерпретације књижевних и уметничких дела, на основу недавно донетог Закона о изменама и допунама Закона о ауторском праву (Сл. лист СФРЈ бр. 21). Новим прописима регулишу се односи између уметника извођача и свих оних лица који то извођење снимају, умножавају, стављају у промет, емитују путем радија и телевизије или на други начин саопштавају јавности. Доношењем законских прописа о заштити уметника извођача, Југославија је испунила претходни услов за ратификацију и приступање Римској конвенцији о заштити сродних права.

Кључне речи: *Уметник – Извођач – Морално право – Имовинско право – Извођење – Емитовање.*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Пре настанка механичких средстава за регистрацију и репродукцију звука и слике, сматрало се да за уметнике извођаче или репродуктивне уметнике није потребна посебна правна заштита, с обзиром да резултати њиховог уметничког остварења нису имала трајнију вредност. Тако је основни разлог непружања правне заштите репродуктивним уметницима била ефемерност њихових извођења. Појавом средстава за механичку репродукцију, мења се схватање о пролазности извођења књижевних и уметничких дела, будући да се једно извођење може да региструје и поново репродукује неограничен број пута. Нашавши се у таквој ситуацији, уметници извођачи су тражили начина да заштите своја права према корисницима њихових уметничких остварења – произвођачима механичких средстава за регистрацију звука и слике и радио–дифузним организацијама које се професионално баве емитовањем радио и телевизијских преноса и емисија. Права уметника извођача такође су могли да угрозе други уметници извођачи и аутори дела која су предмет извођења. Временом је постало очигледно да се уметницима извођачима мора одобрити неки вид заштите, како би им се гарантовало право на резултате њиховог рада, а нарочито право на материјалне ефекте искоришћавања њиховог рада од стране различитих категорија корисника.

Извођачко право, као самостална правна дисциплина, настаје у другој половини XX века под утицајем проналазака везаних за механичка средства за регистрацију и репродукцију звука и слике, којима се врши пренос интерпретације књижевних и уметничких дела.

Неслагања су се потом појавила у правној теорији, законодавној делатности и судској пракси око начина обезбеђивања правне заштите уметницима извођачима. Размимоилажења су била резултат постојања различитих полазних становишта о правној повреди субјектовог извођачког права. По једном схватању, уметник извођач је стваралац, јер у извођење уноси и своје идеје те му треба признати ауторско право за његову интерпретацију књижевног и уметничког дела⁽¹⁾. По овом схватању сама интерпретација представља нову форму изношења идеја, те се уметници извођачи могу третирали као аутори, а њихове интерпретације као ауторска дела. По другом схватању, извођење једног ауторског дела не представља стваралачки чин којим се ствара ново дело, нити стваралачки допринос стварању новог дела, већ само интерпретацију дела⁽²⁾.

Ово друго схватање је много заступљеније и у упоредном праву – законима, теорији и пракси као и на међународном плану – у конвенцијама. Уметницима извођачима одобрава се у упоредном праву правна заштита у оквиру сродних права – у извођачком праву, које представља грану сродних ауторских права, а пружа правну заштиту уметницима извођачима за њихове интерпретације књижевних и уметничких дела. Прихватањем извођачког права као права сродног ауторском праву, решавају се дилеме око правне природе извођачког права.

Међутим, између ауторског права и извођачког права постоје блиске везе: сличност постоји у садржају права а разлике су у субјекту и предмету заштите. У ауторском праву субјект заштите је аутор као стваралац дела, а у извођачком праву то је извођач – интерпретатор дела. Предмет ауторског права је одређено ауторско дело, а предмет извођачког права је одређена уметничка интерпретација већ постојећег ауторског дела. Ауторско право регулише односе који настају у вези са стварањем и искоришћавањем дела, а извођачко право – односе који настају између уметника извођача и корисника његове интерпретације дела⁽³⁾.

Потреба за међународно–правним регулисањем сродних права манифестовала се педесетих година овог столећа, да би 1961. године у Риму била донета Међународна конвенција за заштиту уметника извођача, произвођача фонограма и установа за радио–дифузију, названа Римска конвенција. Римској конвенцији могу да приступе само земље чланице Бернске и Светске уније, што се аргументује чињеницом да се не може правно заштитити интерпретација неког ауторског дела, ако само то дело није претходно правно заштићено конвенцијским одредбама. Римску конвенцију је до данас ратификовало око 25 земаља које сачињавају Римску унију. Иако је југословенска делегација учествовала на дипломатској конференцији на којој је Конвенција донета, СФРЈ није до данас ратификовала Конвенцију.

Међу првим земљама које су донеле посебне законе о заштити извођачког права, односно сродних ауторских права, била је Велика Британија. Закон о заштити драмских и музичких дела од 1925. године предвиђао је правну заштиту за уметнике извођаче, дајући им искључиво право располагања својим регистрованим интерпретацијама књижевних и музичких дела на средствима за репродукцију. Закон је измењен 1958. године и 1963. године како би Велика Британија одговорила преузетим међународним обавезама

(1) Спајић В. *Теорија ауторског права и ауторско право у СФРЈ*, Загреб, 1983, стр. 247.

(2) Урем З., *Право извођача књижевних и уметничких дела*, Загреб, 1969, стр. 8.

(3) Бесаровић В. *Право индустријске својине и ауторско право*, Београд, 1984, стр. 309.

које су за њу настале ратификацијом Римске конвенције. Новчане казне предвиђене Законом од 1958. и 1963. године повећане су Законом од 1972. године.

Извођачка права заштићена су у Италији Законом од 1941. године и то као права диригената и оркестара под условом да њихово извођење има само по себи уметничку вредност. Осталим уметницима извођачима признаје се право на накнаду за искоришћавање њиховог извођења, али не и искључиво право на искоришћавање њихових интерпретација. Иначе, остали уметници извођачи уживају правну заштиту у италијанском праву у оквиру радног права.

Западнонемачки Закон од 1965. године пружа правну заштиту сродним правима и посебно уметницима извођачима, регулишући њихов правни статус, право искоришћавања уметничке интерпретације права приређивача, трајање права уметника извођача на његову интерпретацију и право уметника извођача на заштиту моралних права у вези с његовом интерпретацијом. Западнонемачки Закон о извођачком праву, представља један од значајнијих извора правног регулисања извођачког права у упоредном праву, због савремених решења и прегледног регулисања права репродуктивних уметника.

У правима појединих земаља (Француска, САД) не постоје законски прописи о заштити извођачког права, али се у многим судским одлукама признаје право репродуктивним уметницима да одлучују о правној судбини својих интерпретација и да, у случају повреде од стране трећих лица, имају право на накнаду штете.

Крајем седамдесетих година почело је да се ради на припремању нацрта Закона о сродним правима у нас. С обзиром да је Федерација овлашћена да регулише ауторско право, то је и доношење прописа о сродним правима улазило у компетенцију Федерације. Уметници – извођачи су коначно добили правну заштиту Законом о изменама и допунама Закона о ауторском праву (Сл. лист СФРЈ, бр. 21 од 20. априла 1991). Мада је било предлога да се назив Закона промени у Закон о ауторском праву и праву сродном ауторском праву, назив Закона је остао непромењен

I. НАЧЕЛА ЗАШТИТЕ ИЗВОЂАЧКОГ ПРАВА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Иако уметници извођачи нису уживали законску заштиту све донедавно, не би се могло рећи да нису уживали никакву правну заштиту у нашој земљи. Педесетих година је донето Опште упутство Савезног извршног већа о хонорарима извођача музичких и књижевних дела за репродуковање њихових снимљених извођења. Свих ових година односи између уметника извођача и произвођача средстава за регистрацију звука и слике регулисали су се искључиво уговорима. На тај начин је временом створена одређена уговорна пракса која се првенствено односи на питања везана за исплату хонорара, а у много мањем обиму и на питања везана за заштиту моралних и имовинских интереса репродуктивних уметника. Ипак неке судске одлуке из ове области указују да судови признају правну заштиту уметницима извођача иако нису постојали законски прописи о извођачком праву⁽⁴⁾.

(4) „Репродуктивни уметник има право на наплату хонорара за репродуковање снимљеног извођења, уколико је уговором између њега и носноца права на снимку обухваћено само право на хонорар за извршено снимање, а не и касније репродуковање снимка“, пресуда Врховног привредног суда у Београду, П-494-73, Избор судске праксе 15-16/74.

Предложеним изменама и допунама Закона о ауторском праву нормативно је регулисана правна област која до сада никад није била законом уређена и тако је попуњена једна правна празнина у југословенском правном систему. Новим прописима регулишу се односи између уметника извођача и свих оних који то извођење снимају, умножавају, стављају у промет, емитишу путем радија и телевизије или на други начин саопштавају јавности. Поред тога, уметницима извођачима се обезбеђује правна заштита њихових моралних и имовинских права.

Доношењем законских прописа о заштити уметника извођача Југославија је испунила претходни услов за ратификацију и приступање Римској конвенцији. Наиме, као основни разлог неприступања Римској конвенцији истицано је непостојање правне заштите репродуктивних уметника у нас. Сада је сасвим реално очекивати да ће у скорој будућности Југославија приступити Конвенцији, те ће припадници Римске уније уживати правну заштиту и на територији СФРЈ.

Римском конвенцијом као основним извором међународно-правне заштите и извођачког права⁽⁵⁾, установљава се начело националног третмана. Према овом начелу, свака држава чланица Римске конвенције признаће уметницима извођачима који су држављани друге државе чланице – исту заштиту коју признаје уметницима извођачима који су домаћи држављани у погледу извођења књижевних и уметничких дела, ако је испуњен један од следећих услова: да је извођење извршено у другој земљи чланици, да је снимљено на фонограм који је заштићен посебним одредбама о заштити фонограма, или ако је неснимљено извођење емитовано путем заједничке емисије. У погледу директног извођења књижевних и уметничких дела, свим репродуктивним уметницима гарантује се национални третман без обзира на држављанство, под условом да је њихово извођење извршено у другој држави чланици.

Друго начело Римске конвенције је начело минималних права уметника извођача, на основу одредаба саме Конвенције. Минимална права се састоје у могућности репродуктивних уметника да спрече емитовање или друго саопштавање јавности свог директног извођења, снимање неснимљеног извођења и репродукцију снимка у тачно одређеним случајевима. Римска конвенција не признаје искључиво право уметницима извођачима над коришћењем њихових регистрованих интерпретација али препушта земљама чланицама да својим националним прописима евентуално признају извођачима искључиво право над коришћењем њихових регистрованих интерпретација или да помоћу различитих санкција спречавају оне начине коришћења регистрованих интерпретација који су супротни Конвенцији. Припадници Конвенције тако могу уживати у појединим земљама чланицама више права него што то предвиђа национално законодавство за домаће уметнике извођаче али не и мање права него што је то Конвенцијом гарантовано⁽⁶⁾.

Нови југословенски прописи предвиђају да уметници извођачи имају права утврђена Законом о ауторском праву у погледу својих извођења. При томе права уметника извођача ни на који начин не утичу на права аутора дела која изводе репродуктивни уметници. На овај начин је наш законодавац разграничио субјективно извођачко право од субјективног ауторског права.

(5) Weincke W., *Protection des artistes interprètes ou exécutants, producteurs de phonogrammes et organismes de radiodiffusion*, Symposium sur le droit d'auteur et les droits voisins, OMPI, Стокхолм, 1979, стр. 2

(6) Plomen E. Hamilton C., *Copyright*, London, 1980, стр. 73.

Што се тиче саме природе објективног извођачког права, оно по самој законској систематици припада групи сродних ауторских права, као што је то и прихваћено у упоредном и конвенцијском праву⁽⁷⁾.

Правну заштиту уживају уметници извођачи књижевних, музичких и других уметничких дела, али и лица и уметнички ансамбли који на уметнички начин приказују, рецитирају, декламирају, певају, свирају, играју или на други начин изводе књижевна, музичка и друга уметничка дела. По југословенским прописима, категорија уметника извођача је веома широко дефинисана, а начин њиховог извођења је егземплификативно законски регулисан. Једини услов који законодавац предвиђа у погледу одређивања статуса уметника извођача је код уметничких ансамбла, који „на уметнички начин” изводе дела. Тиме одређивање права уметника извођача није препуштено републичким и покрајинским прописима, већ се правна заштита пружа оним извођењима која имају карактер креације. Квалитативно мерило „на уметнички начин” представља фактичко питање које се оцењује у сваком појединачном случају.

Подручје примене Закона регулисано је посебним законским чланом. За домаће држављане прихваћен је критеријум држављанства, тако да заштити уживају сва извођења домаћих држављана, без обзира на територији на којој су остварена или коришћена. За уметнике извођаче који су страни држављани или лица без држављанства предвиђају се права за извођења остварена или коришћена у СФРЈ у оквиру обавеза које је наша земља прихватила по међународним уговорима. Фактички реципроцитет, који је предвиђен код права аутора (чл. 2, ст. 3. Закона о ауторском праву) тешко се доказује у пракси, те их зато није прихваћен као критеријум за признавање права уметника извођача.

II. САДРЖИНА СУБЈЕКТИВНОГ ИЗВОЂАЧКОГ ПРАВА

Садржину права уметника извођача чине имовинска и морална права која заједно чине јединствено субјективно право, са два овлашћења – имовинским које служи за заштиту материјалних интереса уметника извођача и моралним којим се остварује заштита личних права уметника извођача. У том смислу нема никакве разлике између правне природе субјективног ауторског права и субјективног извођачког права. То се експлицитно и потврђује у чл. 99г, ст. 1: „уметник извођач има имовинска и морална права предвиђена овим законом”.

Међутим, постоје одређене разлике у садржини моралних и имовинских права између аутора дела и уметника извођача ауторског дела. Ове разлике су разумљиве с обзиром да су субјекти заштите код извођачког права посебне категорије корисника ауторских дела – уметници извођачи, а код ауторског права – аутори. Предмет заштите је такође резултат, код извођачког права то је сама интерпретација неког ауторског дела а код ауторског права – дело као такво. Различити субјекти и предмети заштите утицали су да садржина субјективног извођачког, односно ауторског права – (моралних и имовинских овлашћења) буде донекле различита.

(7) Laddie, Prescott Vitoria, *The Modern Law of Copyright*, London, 1980. стр. 489.

а) Морална права извођача

Извођачка морална права регулисана су у чл. 99г, ст. 3. као право патернитета, тј. право уметника извођача да своје извођење обележи својим именом (1), и право на поштовање неповредивости извођења и личности уметника извођача (2).

Основно морално правно овлашћење у ауторском, па и у извођачком као праву сродном ауторском праву је – право да своје дело (ауторско дело или извођење ауторског дела) обележи својим именом (именом и презименом, само презименом, псеудонимом или другим познатим симболом). Уметник извођач може такође да се одлучи да не обележи интерпретацију својим именом, односно да извођење буде анонимно. Међутим, то је у пракси теже изводљиво него код ауторских дела (где је сасвим могуће објавити једно дело без имена аутора) због личне присутности уметника извођача. Анонимна извођења се могу јављати код извођења снимљених на касете или видео-траке или код емитовања снимљених извођења преко радија и телевизије.

Право патернитета састоји се од три компоненте: од права уметника извођача да обележи своје извођење и да захтева од лица која искоришћавају његово извођење (по основу уговора или закона) да извођење обележе његовим именом, од права да забрани злоупотребу свог имена у било које сврхе; и, од права да се супротстави недопуштеном присвајању своје интерпретације⁽⁸⁾. Право овлашћење уметника извођача се може назвати позитивним правом уметника извођача, а састоји се у овлашћењу уметника да сам одлучује да ли ће обележити своје извођење и на који начин. Право уметника извођача да забрани злоупотребу свог имена представља негативно овлашћење уметника извођача. И најзад, уметник има право да се супротстави недопуштеном присвајању његове интерпретације од стране другог лица (што у ауторском праву представља плагијат). Законодавац изричито предвиђа да уметник извођач има право да његово име буде наведено приликом саопштавања јавности његовог извођења, на сваком снимку или омоту снимка регистрованог извођења. Све три компоненте права патернитета могу да се манифестују код уметника извођача, с тим што се у пракси, с обзиром на лични карактер извођења и физичку присутност уметника извођача, повреде права патернитета углавном дешавају код емитовања снимљених извођења преко радија и телевизије и код самог снимања извођења на механичка средства за регистрацију звука и слике (фонограме).

Право на поштовање неповредивости извођења и личности уметника извођача је, поред права патернитета, основно морално право у ауторском праву и у правима сродним ауторском праву. Ово морално овлашћење има за предмет два објекта – само извођење дела и личност уметника који дело изводи.

Тако уметник извођач има право да се успротиви сваком мењању извођења учињеном без његове сагласности: скраћењу, деформисању или другом мењању његовог извођења. Право на поштовање интегритета извођења, односно спречавање мењања интерпретације од стране трећих лица је истовремено у интересу уметника извођача, аутора дела која се изводе и друштвене заједнице која је заинтересована да извођење ауторских дела сачува. С обзиром на природу предмета заштите извођачког права, југословенски прописи, поред установљивања права на поштовање неповредивости извођења, предвиђају да се уметник извођач може успротивити коришћењу или расту-

(8) Радојковић Ж. *Личноправни (морални) елементи ауторског права*, Београд, 1966, стр. 132.

рању снимљеног извођења које садржи техничке и друге недостатке, чл. 99г, ст. 3. У том случају, када снимљено извођење има недостатке, уметник извођач би, по нашем мишљењу, могао да тражи да се недостаци отклоне а ако то није могуће, да се таква снимљена извођења повуку из промета. Право је уметника извођача да врши измене у свом извођењу (да га дотерује, мења, усавршава или прерађује) под условом да таквим својим извођењем не вређа права аутора дела које изводи. Ово правило важи без ограничења за извођење „уживо”. Међутим, ако је реч о већ снимљеном извођењу, на средства за репродукцију звука и слике, мењање садржине извођења проузроковало би трошкове за произвођача фонограма и радио-дифузне установе. Уметник извођач би могао да врши измене тог снимљеног извођења само уз сагласност корисника (произвођача фонограма и радио-дифузне установе) и то у оним случајевима када постоје оправдани разлози: на пример, квалитет слике није задовољавајући, тонски снимак има недостатке, омотом снимка се вређају права уметника извођача итд. У свим осталим случајевима, право уметника извођача на модификацију његовог извођења, које представља једно од овлашћења моралног права уопште, иде уз обавезу накнаде корисницима дела, штете која је настала као последица модификације извођења.

Респектовање личности уметника – извођача, његове части и угледа састоји се заправо у поштовању неповредивости његовог извођења и поштовању моралних прерогатива извођачког права⁽⁹⁾. Југословенски прописи предвиђају да уметник извођач има право да се успротиви сваком недостојном коришћењу снимака његовог извођења којима се вређа част и углед уметника извођача (чл. 99г, ст. 3).

Ауторска морална права обухватају право на објављивање дела, право на признање ауторства, право на неповредивост дела и право покајања.

Право на објављивање дела као чисто морално право се не јавља код извођачког права у субјективном смислу због разлике у предмету заштите (интерпретација се не објављује!) Међутим, право на објављивање дела је претпоставка права на коришћење дела, односно ово право има поред моралних и имовинскоправне компоненте. У том смислу, право на објављивање се јавља и у извођачком субјективном праву, као право уметника извођача да одобри (или ускрати одобрење) да се његово извођење може саопштавати јавности на друге начине од самог извођења „уживо” (емитовати преко радија или телевизије, снимати на фонограме, умножавати и стављати у промет снимке и непосредно саопштавати јавности).

Право патернитета, се по својој садржини, не разликује у ауторском и извођачком праву у субјективном смислу.

Право на поштовање неповредивости ауторског дела и извођења ауторског дела као и право на респектовање личности аутора и уметника извођача је у основи исто право. Мање разлике која постоје у садржини овог овлашћења између ауторског и извођачког права произлазе из чињенице да су субјекти и предмети заштите различити.

Право аутора на покајање – повлачење дела из промета и вршење измена у већ објављеном делу није као такво установљено новодонетим законским прописима о извођачком праву. Право аутора на покајање нужно произлази из осталих моралних овлашћења аутора и у тесној је вези са правом аутора на неповредивост дела и чување части и угледа аутора. Сматрамо да је под истим условима требало дозволити и уметницима извођачима право на покајање у погледу њихових снимљених интерпретација.

(9) Hubmann H., *Urheber und Verlagsrecht*, München, 1978, стр. 149.

Вероватно би ови случајеви у пракси били изузетно ретки (и само право покајања код ауторског права је реткост) због високих трошкова које би уметник извођач морао да надокнади корисницима извођења.

б) Имовинска права извођача

Под имовинским правима у смислу Закона о ауторском праву подразумевају се права уметника извођача на искоришћавање извођења. Као што је у ауторском праву само аутор овлашћен да искоришћава своје дело, а друга лица могу искоришћавати дело само уз дозволу аутора, тако и у извођачком праву о искоришћавању једне интерпретације може да одлучује само уметник извођач. Давање сагласности за коришћење извођења је неотуђиво право уметника извођача и он има право да одлучује о сваком облику искоришћавања свог извођења.

Закон таксативно набраја облике искоришћавања извођења за које је потребна дозвола уметника извођача. То су: емитовање преко радија или телевизије, звучно или (и) визуелно снимање извођења, умножавање снимљеног, стављање у промет примерака (снимака) и непосредно саопштавање јавности преко звучника или других техничких направа ван места извођења (чл. 99д). За свако искоришћавање извођења од стране другог лица, уметнику извођачу припада накнада. Право на накнаду имају сви уметници извођачи ако другачије није уговором предвиђено. Овом законском одредбом гарантује се свим уметницима извођачима (без обзира на обим и квалитет њиховог учешћа у извођењу) право на накнаду, што у пракси може да има великог значаја. Такође, чланови уметничког ансамбла који напусте ансамбл имају право на учешће у накнади за извођења у којима су учествовали⁽¹⁰⁾.

Извођење без накнаде се може предвидети уговором између уметника извођача и корисника или одредбама Закона о ауторском праву. То су ограничења таксативно предвиђена Законом у којима се право уметника извођача на искоришћавање дела ограничава у општем интересу.

Чланом 99ђ. утврђена је законска лиценца у корист установа за радио-дифузију које могу без дозволе уметника извођача, а уз плаћање накнаде, емитовати (неограничен број пута) извођење које је снимљено по дозволи. Овим установама се тако омогућава да без обавезног тражења сагласности за емитовање од уметника извођача, остварују своје програме. Битан услов за постојање законске лиценце је да постоји претходан уговор између уметника извођача и установе за радио-дифузију о снимању извођења за потребе радио-дифузије. Иначе, право уметника извођача на накнаду за репродуковање (поновно емитовање или поновно коришћење) снимљеног извођења ауторских дела на фонограму назива се у упоредном праву механичким правом.

Друго ограничење права коришћења уметника извођача у општем интересу обухвата три случаја, када се без дозволе уметника извођача и без плаћања накнаде, извођење може користити. Први случај се односи на коришћење извођења ради наставе и научноистраживачког рада, ограничење уобичајено у ауторском праву. Други случај се односи на коришћење кратких одломака извођења приликом извештавања о текућим догађајима (на

(10) Ова законска одредба је донета под директним утицајем праксе – доста је чест случај да чланови уметничког ансамбла напусте ансамбл, а снимљена извођења на фонограме или извођења снимљена ради емитовања доносе одређену накнаду осталим члановима ансамбла.

пример у вестима). Најзад, Закон предвиђа да је дозвољено да установа за радио-дифузију сними извођење сопственим средствима снимања и само за сопствену емисију ако је установа за радио-дифузију прибавила дозволу за емитовање од уметника извођача. После емитовања снимци се могу предати јавним архивама као документациони материјал или поново емитовати уз накнаду. У овом случају реч је о реализацији једног од Законам предвиђених облика коришћења извођења – емитовања преко радија и телевизије, за које је потребна дозвола уметника извођача. Ако установа за радио – дифузију има дозволу за емитовање од уметника извођача она може да сними извођење за сопствену емисију без тражења посебне дозволе од уметника извођача и без плаћања накнаде. Ови се снимци због „једнократности“ употребе називају и ефемерним снимцима. Наведеним законским решењем хтело се постићи да радио-дифузне установе не плаћају две посебне накнаде и не траже два пута одобрење од уметника извођача: право за снимање извођења које није било само себи сврха, а затим за његово (прво) емитовање, будући да се често емитовање не врши у исто време кад и снимање. Уколико би се овакав снимак поново емитовао, за њега би радио-дифузне установе биле дужне да плате накнаду.

Ако се снимљено извођење (плоче, касете, видео-касете) које је пуштено у продају, користи за саопштавање јавности, осим емитовања преко радија и телевизије (на пример преко грамофона, касетофона, радиоапарата, видео-уређаја) на јавним местима, плаћа се допринос организацијама уметника извођача ако је то предвиђено републичким, односно покрајинским прописима. Овај облик коришћења снимљеног извођења се назива секундарно коришћење⁽¹¹⁾.

Ограничења имовинских права уметника извођача у корист радио-дифузних установа (ефемерни снимци) и секундарно коришћење снимљених извођења су видови коришћења типични за извођачко право па их као такве ауторско право не познаје. Иначе, садржина осталих имовинских овлашћења уметника извођача је конципирана аналогно одговарајућим одредбама ауторског права.

в) Права уметника извођача у радном односу

Положај уметника извођача који је у радном односу регулисан је чл. 99з, и 99и. Одредбама се упућује да се права ових лица треба да уреде општим актом организације са којом је уметник извођач у радном односу, у складу са Законом. При томе организација не може општим актом ограничити морална права уметника извођача, призната Законом. организација може користити без дозволе уметника извођача са којом је он у радном односу, извођење уметника ако је то извођење у оквиру његове радне обавезе. Ако, међутим, извођење уметника извођача прелази оквире његове радне обавезе или се извођење уступа другој организацији, уметнику извођачу припада право на накнаду.

Права уметника извођача у радном односу се по својој садржини разликују од права аутора у радном односу. Код аутора је број правних питања која се решавају у вези са радним односом много већи, а и сами односи су сложенији. Права уметника извођача се регулишу и другим прописима од којих је најважнији Закон о позоришној делатности.

(11) Одредбом о регулисању секундарног коришћења ствара се обавеза плаћања накнаде за коришћење и страним извођачима уколико Југославија ратификује Римску конвенцију.

III. ТРАЈАЊЕ ПРАВА УМЕТНИКА ИЗВОЂАЧА

Временско ограничење трајања ауторских права и права сродних ауторским правима прихваћено је у националним прописима и међународним конвенцијама као последица компромиса између две групе у основи опречних интереса друштвене заједнице. У земљама континенталног права којима припада и Југославија⁽¹²⁾, ограничава се трајање само ауторових имовинских права на одређен број година, зависно од земље која је у питању, док је трајање моралних права неограничено.

У складу са концепцијом законодавца израженом код правне заштите ауторских субјективних права, новодонети прописи о извођачком праву предвиђају да трајање моралних права уметника извођача није временски ограничено, односно да морална права трају и по престанку трајања имовинских права уметника извођача (чл. 99м). Што се тиче имовинских права уметника извођача, законски прописи предвиђају да она трају 20 година и то за снимљена извођења овај рок се рачуна од истека године у којој су снимљени, за извођења која нису снимљена – од истека године у којој су изведена а за емисије (радија и телевизије) – од истека године у којој су емитована, (чл. 99љ). Прихватањем рокова предвиђених Римском конвенцијом југословенски законодавац је олакшао поступак приступања наше земље Конвенцији. Не само да су рокови исте дужине предвиђени националним прописима у земљама чланицама Римске конвенције већ су то рокови који су прихваћени у свим земљама које предвиђају правну заштиту за уметнике извођаче.

IV. ПРЕНОШЕЊЕ ПРАВА УМЕТНИКА ИЗВОЂАЧА

Ауторско субјективно право се може преносити различитим уговорима, зависно од врсте дела које је предмет уговора. Пошто аутор задржава морална права, која му по закону припадају до краја живота, то се ауторским уговорима преносе само имовинска права.

Уметник извођач, следећи законску аналогију, задржава своја права до краја живота и не може их преносити на друга лица. Он би, евентуално, могао у неким изузетним околностима (као аутор дела) да повери трећем лицу да се стара о одређеним моралним правима, на основу његовог овлашћења, али пренос моралних права као такав није правно могућ ни у упоредном праву па ни по југословенским прописима. Уметник извођач може преносити само своја имовинска права – право на искоришћавање извођења и то у целини или делимично, уз накнаду или без накнаде, за време трајања тог права (у периоду од 20 година). Начин преноса је извођачки уговор.

Извођачки уговор се закључује у писменом облику, а уколико то није случај, не производи правно дејство (чл. 99к). Може се поставити питање зашто је законодавац показао такву строгост у погледу форме извођачког уговора. Мада смо мишљења да је писмена форма код извођачког, као и код ауторских уговора *ad probationem forma*, чини се ипак да је законодавац код извођачког уговора требало да буде флексибилнији, да пропише писмену форму, али и да дозволи странкама да могу у изузетним случајевима одступити од писмене форме када то живот захтева.

(12) За разлику од земаља англосаксонског права трајање моралних права је ограничено трајањем имовинских права тако да по протеку рока предвиђеног за трајање имовинских права престају и морална права аутора.

Лице на које је пренето право на искоришћавање извођења – корисник – не може преносити то право на треће лице без сагласности уметника извођача, сем ако извођачким уговором није другачије одређено (чл. 99ј, ст. 2). С обзиром да код ауторских уговора корисник дела постаје носилац ауторског права, методом аналогije и корисник извођења би требало да постане носилац извођачког права, под условима предвиђеним извођачким уговором. Ограничења која је поставио законодавац у погледу даљег правног промета једне уметничке интерпретације, треба разумети као логичну последицу личног карактера извођачког уговора – уметник извођач закључује уговор о искоришћавању своје интерпретације са одређеним корисником, имајући у виду начин и услове искоришћавања предвиђене уговором. Исто решење је предвиђено и код ауторских уговора, чл. 52. Закона.

Сваки извођачки уговор мора да садржи одређене битне елементе уговора: имена уговорних страна, врсту и начин коришћења извођења, име аутора и назив ауторског дела које се изводи, као и висину, начин и рокове плаћања накнаде. Набрајање битних елемената извођачког уговора од стране законодавца такође не представља никакву новину у ауторском праву. Наравно, уколико би уступање био бестеретно од стране уметника извођача, одредбе о накнади би изостале из уговора. Уколико се извођачки уговор односи на снимање, извођење и емитовање снимка преко радија или телевизије, уговор треба да садржи и број емитовања као и период у којем се може извршити емитовање. Код извођачких уговора који имају за предмет снимање извођења на фонограме, у уговору се мора утврдити број примерака фонограма које могу умножити корисници извођачког права.

V. ОСТВАРИВАЊЕ И ЗАШТИТА УМЕТНИКА ИЗВОЂАЧА

Уметник извођач, по правилу, остварује своја права непосредно. Међутим, он може овластити треће лице, заступника, да се стара о његовим правима и то било у погледу одређеног извођења, било о свим извођењима – посебно или генерално пуномоћство. Уметнике извођаче могу заступати професионалне организације уметника извођача као и организације које су регистроване за обављање те делатности. Сви корисници, посебно организације за радио-дифузију, дужни су да организацији која заступа уметника извођача достављају потпуне податке о коришћењу одређеног извођења. Такође, корисници су дужни да доставе организацији која заступа уметника извођача по један примерак извођачког уговора.

Код уметничких ансамбла по правилу се овлашћује један члан ансамбла да се преко њега обављају послови у вези с извођењем ансамбла. То лице не мора бити члан ансамбла већ то може бити професионална организација која се бави заштитом интереса права уметника извођача. Ако у извођењу музичког дела, поред уметничког ансамбла, учествују диригент, солисти и носиоци главних улога који нису чланови уметничког ансамбла (по позиву), право на давање дозволе за коришћење извођења (снимање ради емитовања или снимања на фонограме) имају и ови уметници извођачи, ако између њих и уметничког ансамбла није другачије уговорено.

Уметник извођач чије је право повређено може захтевати да суд у парничном поступку одреди забрану даље повреде права, уништење или преиначење предмета којима је нанесена повреда права, објављивање одлуке на трошак туженог као и да досуди накнаду штете. Уметник извођач може захтевати од суда да и пре доношења одлуке одреди да се привремено одузму или искључе из промета предмети којима се наноси повреда права, и да се забрани настављање започетих радњи. Ако корисник извођења приликом

коришћења извођења не наведе име уметника извођача, уметник може захтевати забрану понављања такве повреде и накнадно објављивање на погодан начин имена уметника. Наравно, у тим случајевима уметник извођач има право и на накнаду штете.

Новим прописима из области извођачког права предвиђају се и казнене одредбе. Тако, ко без дозволе уметника извођача, уметничког ансамбла, диригента, солисте или носиоца главне улоге, емитује извођење преко радија или телевизије, снимом извођења на фонограме и стави их у промет или их саопшти јавности на други начин, казниће се за кривично дело новчаном казном. За исто дело одговараће и предузеће, или друго правно лице, односно послодавац као и одговорно лице за прекршај новчаном казном.

Организација за радио-дифузију или други корисник извођења као и одговорно лице казниће се за прекршај новчаном казном у случају да организацији за остваривање права уметника извођача не достави потпуне податке о коришћењу извођења, и примерак извођачког уговора, односно да не извршава обавезе предвиђене Законом о ауторском праву о заштити уметника извођача.

(Примљено 11. 10. 1990)

Dr Vesna Besarović

Associate Professor of the Faculty of Law in Belgrade

THE RIGHTS OF PERFORMING ARTIST IN YUGOSLAV COPYRIGHT LAW

Summary

Performance law is an independent legal discipline within the framework of rights related to the copyright law. The performing artists are extended legal protection for their interpretations of literary and artistic works. There is a close connection between the copyright law and the performance law, but they differ in terms of the object of protection and subjects who enjoy protection. Performing artists are protected in many countries by regulations in the sphere of copyright law, or related branches of law. They also enjoy international protection on the ground of provisions of the International Convention for Protecting Performing Artists, Manufacturers of Phonograms and Institutions for Radio—Broadcasting, of 1961 — the Rome Convention.

By the Law on Amending the Law on Copyright Law (Official Gazette of the SFR of Yugoslavia, number 21), the performing artists have finally acquired legal protection in Yugoslav law, too. It should be expected that the SFR of Yugoslavia shall soon ratify the Rome Convention, since formal requirements are already met, while there is an interest and the need that our country be included into the system of international protection of related rights.

The following topics are elaborated in this article: basic principles of the performance law in Yugoslavia, the substance of the subjective performance right (moral rights of performers, their property rights, rights in the sphere of labour relationships), duration of rights of the performing artists, transferring of rights on the ground of contract (performance contracts), and the effecting of rights and protection of the performing artists.

Key words: *Artist. — Performer. — Moral right. — Property right. — Performance. — Broadcasting.*

Vesna Besarović

professeur à la Faculté de droit de Belgrade

LES DROITS DES ARTISTES INTERPRÈTES DANS LE DROIT D'AUTEUR YUGOSLAVE

Résumé

Le droit d'interprète représente une discipline juridique autonome dans le cadre des droits semblables au droit d'auteur. Les artistes interprètes ont le droit à la protection juridique de leurs interprétations des oeuvres littéraires et artistiques. Des liens étroits existent entre le droit d'auteur et le droit d'interprète, mais ils diffèrent de par l'objet de la protection et de par les sujets qui jouissent de la protection. Les artistes interprètes sont protégés dans de nombreux pays par des règlements relevant du domaine des droits d'auteur ou des droits semblables au droit d'auteur. Ils jouissent aussi de la protection juridique internationale sur la base des Dispositions de la Convention internationale pour la protection des artistes interprètes, des producteurs des phonogrammes et des institutions de radio-diffusion (1961) - la Convention de Rome. Grâce à la Loi sur les changements et les amendements à la Loi sur le droit d'auteur (Jour. off. de la Yougoslavie, numéro 21), les artistes interprètes ont obtenu enfin la protection juridique dans le droit yougoslave aussi. Tout porte à croire que la Yougoslavie ratifiera prochainement la Convention de Rome, étant donné que les conditions formelles pour son adhésion ont été remplies, et que l'intérêt et le besoin existent que la Yougoslavie s'intègre au système de la protection internationale des droits semblables.

L'auteur se penche également sur les principes élémentaires de la protection du droit d'interprète en Yougoslavie, sur le contenu du droit d'interprète subjectif (droits moraux des interprètes, droits patrimoniaux des interprètes, droits des artistes interprètes employés), sur la durée des droits d'artistes interprètes, sur la transfert du droit sur la base des contrats (contrats d'interprétation), et sur la réalisation et la protection des droits des auteurs artistes interprètes.

Mots. clé: *Artiste. - Interprète. - Droits moraux. - Droits patrimoniaux. - Interprétation.*
 - Diffusion.